

TUMAČ POJMOVA

- Anatema** (*grč.*). Osoba ili predmet koje je Crkva izopćenjem potpuno isključila iz crkvenoga zajedništva, najčešće zbog širenja krivovjerja ili iznimno teškoga grijeha. Izraz je upotrijebio sv. Pavao u Poslanici Galaćanima (*Gal* 1,9) za nauk koji je smatrao nespojivim s onim prve Crkve.
- Apokrifi** (*grč.*). Pripovijesti nastale na temelju starozavjetnih i novozavjetnih motiva u prvim stoljećima kršćanstva na Istoku, osobito među gnosticima II. stoljeća, koje nisu kanonski priznate (→ kanon), ali ih zbog pripovjedne razrađenosti i bliskosti pučkom imaginariju umjetnici i naručitelji koriste kao izvor za pojedina ikonografska rješenja. Pojam ima srodno značenje u židovstvu i protestantizmu, ali se odabir spisa razlikuje, pa se tako smatraju apokrifnima pojedini dijelovi Staroga i Novoga zavjeta (deuterokanonske knjige) koje katolici priznaju kanonskima.
- Arhiđakonat** (*grč.*). Dio biskupije koji obuhvaća nekoliko → dekanata, u upravi kojim (nad)biskupu pomaže arhiđakon.
- Beatifikacija** (*lat.*). Postupak u Rimokatoličkoj crkvi koji se okončava naslovom »blaženi« ili »blažena« (*lat. beatus, beata*) s ograničenim javnim čašćenjem. → Kanonizacija.
- Bozzetto** (*tal.*). Pripremna studija ili skica umjetničkoga djela koja može biti izvedena u različitim tehnikama, a najčešće je *bozzetto* slikan u ulju ili rađen kao crtež tušem. Manjih je dimenzija nego djelo koje umjetnik namjerava ostvariti. Njime rješava probleme kompozicije, ikonografije, svjetlosne ili prostorne organizacije.
- Decorum** (*lat.*). Princip prikladnosti, doličnosti te odgovarajućega sadržaja i stila primjeren određenoj temi ili kontekstu.
- Dekanat** (*lat.*). Dio → arhiđakonata koji obuhvaća deset(ak) → župa, a za njezinu upravu (nad)biskup zadužuje dekana, jednoga od župnika u dekanatu.
- Dekret** (*lat.*). Pismena naredba s papinskom odlukom koju izdaje crkvena vlast.
- Dijeceza** (*grč.*). (Nad)biskupija, mjesna crkveno-upravna jedinica Rimokatoličke crkve kojom upravlja nadbiskup ili biskup.
- Dogma** (*grč.*). Vjerska istina, objavljena Svetim pismom ili primljena od apostola, koju je definirao → ekumenski sabor, ili papa, nepromjenjiva i obvezujuća za vjernika.
- Doktrina** (*lat.*). Službeni nauk, službeno učenje Crkve.
- Egzegeza** (*grč.*). Tumačenje teksta, na primjer biblijska egzegeza.
- Ekskomunikacija** (*lat.*). Crkvena kazna izopćenja iz zajednice vjernika.
- Ekumena** (*grč.*). Sav naseljeni dio Zemlje.
- Ekumenski sabor**. Crkveni → sabor čije odluke imaju obvezujuću vrijednost za cijelu Crkvu. Tridentski je sabor devetnaesti ekumenski sabor u povijesti.
- Elungacija** (*lat.*). Izduženost (oblika).
- Euharistija** (*grč.*). Središnji i najvažniji dio kršćanskoga bogoštovlja koji se sastoji od priprave kruha i vina, euharistijske molitve tijekom koje svećenik

posvećuje kruh i vino u Tijelo i Krv Kristovu (→ transspustancijacija) te pričesti. U užem smislu odnosi se na sakrament koji je znak Kristove trajne prisutnosti u Crkvi i zajedništva s vjernicima.

Indulgencija (*lat.*). Oprost kazne s kojom bi se inače grješnik trebao suočiti za života na zemlji ili nakon smrti, u vječnom životu. Sastoji se od molitava, pokore, hodočašća uz određene uvjete (prethodno obavljena ispovijed i pričest), a zloraba vjerske prakse i trgovina oprostima bila je jedan povoda Lutherova protesta.

Interdikt (*lat.*). Zabrana bogoslužja (za klerike i za crkvene prostore), zabrana nazočnosti u vjerskim obredima (za laike).

Kanon (*grč.*). 1. Biblijski tekstovi koje je Crkva službeno priznala (biblijski kanon). 2. Nepromjenjivi dio misnoga slavlja (misni kanon), čije su molitve zbog važnosti u → Euharistiji nakon Tridentskoga sabora bile ispisane na kanonskim tablicama, uokvirenima, katkada i oslikanima, i postavljenima na oltar.

Kanonizacija (*lat.*). Postupak u Rimokatoličkoj crkvi koji se okončava naslovom »svet« ili »sveta« (*lat. sanctus, sancta*) i kojim se odobrava javno čašćenje. → Beatifikacija.

Katolička obnova. Programska djelatnost Rimokatoličke crkve nakon Tridentskoga sabora u organizaciji, širenju i jasnim porukama vjerskih istina i nauka.

Kler (*grč.*). Duhovni stalež posvećenih službenika ili klerika, kome pripadaju đakoni, svećenici (prezbiteri) i biskupi, s dužnošću propovijedanja, molitve, upravljanja i određenoga načina života. Klerici mogu biti članovi biskupije ili redovničke zajednice.

Koncil (*lat.*). Sveopći → sabor, ili mjesna → sinoda.

Koncilijarizam (*lat.*). Stav da je crkveni sabor vrhovno upravno tijelo u pitanjima vjere i crkvenoga reda.

Konspustancijacija (*lat.*). Nauk o suopstojnosti Kristova tijela i krvi u → euharistiji, uz nepromjenjivu tvarnost kruha i vina.

Krunica / ružarij (*hrv. / tal.*). Privatna pobožnost i oblik meditacije u Rimokatoličkoj crkvi. Molitve se ponavljaju uz pomoć niza zrna.

Litanija (*grč.*). Obično se navodi u množini, litanije. Repetitivan molitveni oblik u kojemu jedan molitelj iznosi različite zazive i molbe nakon kojih slijedi utvrđeni odgovor zajednice.

Neofit (*grč.*). Novokrštenik ili novi pripadnik vjerskoga pokreta.

Novicijat (*lat.*). Godina dana provedena u pripremama za ulazak u redovničku zajednicu (i zgrada za boravak novaka odnosno novakinja).

Prelat (*lat.*). Pripadnik visokoga → klera, od biskupa navise.

Protestantizam (*lat.*). Jedna od tri najbrojnije kršćanske konfesije (uz katolicizam i pravoslavlje). Proizašla je iz reformacijskoga učenja, koje je usredotočeno na čovjekovo spasenje kroz opravdanje milošću i vjerom (→ *sola fide*), ulogu Svetoga pisma (→ *sola Scriptura*), slobodu savjesti i svećeništvo svih vjernika. Ne priznaje papin autoritet.

Protureformacija. Reakcija Rimske crkve na protestantsku shizmu.

Redovi. Zajednice vjernika koji žive po pravilima, a zajedništvo naglašavaju međusobnim obraćanjem u kojemu prenose obiteljsko nazivlje (sestra,

brat, majka, otac). Pravila reda (lat. *regule*) oblikovali su osnivači pojedina noga reda, a potvrdio papa. Redovnici su udruženi u provincije koje se u granicama ne podudaraju s biskupijama ili → dijecezama, žive u samostanima, obično s pridruženom samostanskom crkvom. Pripadnici reda mogu biti svećenici, ali i laici, što su često bili redovnici slikari, kipari i arhitekti.

Reformacija (lat.) Vjerski pokret započet 1517. godine, koji je proistekao iz učenja Martina Luthera sa željom obnove ili preobrazbe Crkve. Doveo je do shizme zapadne Crkve, i pojave nove krišćanske konfesije, → protestantizma.

Sabor (*starosl.*). Skup biskupa cijele Crkve pod vodstvom pape, sazvan kako bi odlučili o važnim organizacijskim, vjerskim ili doktrinalnim pitanjima. Najvažniji sabori su oni → ekumenski.

Sinoda (*grč.*). Vijeće biskupa, sastanak biskupa; sastanak biskupa i svećenika jedne biskupije.

Sola fide (lat.). Samo vjera. → Protestantizam.

Sola Scriptura (lat.). Samo [Sveto] Pismo. → Protestantizam.

Škapular (lat.). Gornji dio redovničke odjeće ili dva komada tkanine povezana vrpčama koja se prebacuju preko glave i nose na prsima i leđima, naplećak.

Transsupstancijacija (lat.). Nauk o promjeni supstancije kruha i vina u supstanciju tijela i krvi Kristove tijekom → euharistije, uz nepromijenjenu osjetilnu vrijednost kruha i vina.

Theatrum sacrum (lat.). Crkveno, vjersko ili sveto kazalište, u prenesenom značenju dojam koji tvore sugestivno scenografski riješeni oltari ili crkvena dekoracija.

Vera effigies (lat., i **vera effigia**). Pravi, istinski lik (kip, slika).

Župa. Temeljna mjesna crkveno-upravna jedinica kojom upravlja župnik. Središnja crkva u župi je župna crkva, a ostale crkve unutar župe su (filijalne) kapele.